

Zrínyi Miklós

Csáktornya, 1620. május 3. – Zrínyifalva, 1664. november 18.

Költő, horvát bán, hadvezér, politikus

Horvát eredetű főnemesi családban született, dédnagyapja a „szigetvári hős” Zrínyi Miklós volt. Szülei, Zrínyi György és Széchy Magdolna korán meghaltak. Testvérével, Péterrel együtt a protestáns Batthyány-udvarban nevelkedett, tanulmányait viszont a kor legjobb képzést nyújtó hazai katolikus iskoláiban, Grazban, Bécsben és Nagyszombatban végezte (1628–1635). Tanulóéveit külföldi utazással zárta le: 1636–1637-ben több hónapot töltött Itáliában. Karrierje gyorsan ívelt felfelé; horvát báni ki-nevezését 1647 végén nyerte el. A nádor és az országbíró utáni harmadik legmagasabb köz-jogi méltóság birtokosaként Zrínyi az 1640-es évek során az uralkodóházhoz lojális, Esterházy Miklós nádor körül csoportosuló katolikus magyar elithez tartozott. Tudatosan készült az országos politikai és katonai szerepvállalásra, Tacitus műveihez írott jegyzeteit (*Vitéz hadnagy*, 1646–1653) keresztény sztoikus szellem hatja át. A török elleni sikeres küzdelem egyik legfontosabb előfeltételét már ekkor a vallási türelemben, a keresztény egységben látja: ennek példája a *Szigeti veszedelem* című eposza, amely Szigetvár 1566-os védelmét politikai programmá formálja.

Első felesége a horvát arisztokrata családból származó Draskovics Mária Eusébia volt. Gyermeük nem született, s a sokat betegeskedő Eusébia 1650 őszén meghalt. Zrínyi szeretett felesége halálára is emlékezett a Bécsben 1651-ben megjelent *Adriaia tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklos* című verseskötetével, amelyben az eposz mellett helyet kaptak az

Eusébiát Violaként megörökítő lírai költeményei is. A gyászév letelte után, 1652 tavaszán újranősült, második felesége Löbl Mária Zsófia, Bécs korábbi városparancsnokának, Johann Christoph Löblnek a leánya lett. Az új feleség érkezése változást hozott a csáktornyai életstílusban. Ekkor vált országos hírű udvarrá a Zrínyi-birtokok központja, amelynek fényéről és kifinomult szokásairól, urának műveltségéről, gazdag könyvtáráról elismeréssel szóltak a kortárs utazók és szemtanúk (Evlia Cselebi, Jacobus Tollius, Bethlen Miklós). Zrínyi a Rubens-tanítvány Jan Thomasszal készítetteti el félalakos portréját; udvari papjával, az ír származású Marcus Forstall-lal rendeztetti a családi levéltárat és megírattja a család reprezentatív történetét (*Stemmatographia*, 1663–1664). Testvérével közös munkájuk eredménye a *Syrena*-kötet horvát fordításának gazdagon illusztrált velen-cei megjelentetése (*Adrianszkoga mora Sirena Groff Petar Zrinski*, 1660).

Az 1650-es évek elejétől Zrínyi önálló politikai arculatot alakít ki és integráló szerepre törekszik a Habsburg-adminisztrációval elégedetlen rendi politikában. Az ötvenes évek második felében keletkezett *Mátyás király életéről való elmélkedések* (1656–1657) egy modernizált rendi monarchia esélyeit vizsgálja, a nyilvánvaló példázatosság és aktualizálás igényével. A hatvanas évek elején kiemelkedő színvonalú röpiratban érvel a török elleni általános felszabadító háború szükségességéről (*Az török áfium ellen való orvosság*, 1661–1663). A részint éppen általa – Új-Zrínyivár építésével –

kiprovokált 1663–1664-es török háborúban komoly vezető szerepet nem kap; a harcokat pedig az első keresztény siker, a szentgotthárdi győzelem után váratlan fegyverszünettel zárja le a bécsi vezetés. Zrínyi nem sokkal később, 1664. november 18-án a Csáktornya melletti alsó-kursaneci erdőben vadász-baleset áldozata lett. A halálával kapcsolatos merényletgyanú alaptalan – a vezető nélkül maradt ellenzéki mozgalom tanácstalansága tükröződik benne –, de szívósan tartja magát a közvéleményben már évszázadok óta.

Az *Adria tengernek Syrenaia* a magyar irodalom első olyan verseskötete, amely szerelmi lírát nyomtatásban közölt. Világirodalmi szempontból azonban ennél jóval jelentősebb újdonságot képvisel. A 17. század első felének nagy európai kérdése a Tasso Jeruzsálem-eposza (*Gerusalemme liberata*, 1575/1581) óta utol nem ért keresztény hősepika folytathatósága. A *Syrena*-kötet eredeti megoldást kínált a dilemmára. Nem az eposzon belül helyezte el az érzelmes-lírai betéteket, mint a klasszikus hagyományt követő Tasso, hanem a hőseposzt tette egy gazdag műfaji regiszterből épített lírai elbeszélés részévé. A *Syrena* magának az elbeszélőnek a belső útjáról szól, az érzéki szenvedélytől (*Idiliumok, Fantasia poetica*) a gyászig (Orpheus-versek), a szerelmi harag könnyeitől (*Arianna sírása*) a vallásos megrendülés könnyeiig,

A török elleni sikeres küzdelem egyik legfontosabb előfeltételét már ekkor a vallási türelemben, a keresztény egységben látja: ennek példája a **Szigeti veszedelem** című eposza, amely Szigetvár 1566-os védelmét politikai programmá formálja.

Krisztus áldozatának átéléséig (*Feszületre*), végül a hősi halál felajánlásáig (*Peroratio*). A metszetes díszcímlapon ábrázolt tengeri utazás a kötetben poétikai utazásként valósul meg, ahol a költő az érzéki líra és az új, lírai epika mesterétől, Giambattista Marinótól mintegy visszafelé halad Tasso felé – nem elveti, hanem elsajátítja és belülről alakítja át a divatos költői nyelvet. „Török, horvát, deák szokat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy” – mondja az előszó, Tasso elméleti írásainak nyomán. Konzervatív poétikai forradalomról van szó, ahol Zrínyi tudatosan ülteti át magyarra a *Megszabadított Jeruzsálem* töredezett, a szórendet felforgató, idegen szavak behozatalával szándékosan idegen-szerűvé, „csodálatossá” tett beszédmódját.

A szubjektív lélektörténet, az önmegváltás nagy fordulópontja pedig nem más, mint az eposz maga: a szigetiek hőstette mint elérhetetlen és mégis nagy tettekre, az egyéniség teljes megújítására felhívó példa és emlék, zárójelben és idézőjelben kerül a kötetbe. Az idézőjelen belül újabb idézőjel az eposz sokat emlegetett befejezése, ahol a szigeti Zrínyi Miklós saját kezűleg öli meg az ellenséges se-reget vezető szultánt. „Fabulákkal kevertem

az historiát” – olvassuk a vallomást a *Syrena* előszavában, ám itt nem tiszta fikcióról, hanem a történeti analógiának ugyancsak Tasso elméleti írásaiban kidolgozott technikájáról van szó. Szulejmán előtt csak egy szultán halt meg harctéren: I. Murád a rigómezei csata végén, 1389-ben. Zrínyi a korabeli genealógiai irodalom szerint családi kapcsolatban állt a rigómezei szerb hősök egyikével – ám Rigómező Szigetvárra költöztetésének nem személyes oka volt. A politikai programnak, a balkáni népek és a magyar állam összefogásának ideális előképeként kerül az eposz végére a jelenet; ugyanilyen analógiás eljárással idézi meg a siklósi diadal (ahol a szigetiek még az ostrom előtt legyőzik a török előőrsöt) utáni ünneplésnél a kenyérmezei csata Bonfiniből elhíresült ünnepét. Szigetvárrott összpontosul minden megelőző erőfeszítés, szimbolikusan ez lesz az oszmánok elleni háború fordulópontja, ugyanakkor ezt az ötvözetet Zrínyi a Tassótól tanult poétika eszközeivel állítja elő. A *Szigeti veszedelem* talán a legjobb, legérdekesebb Tasso-imitáció a számos 17. századi európai kísérlet közül. A kompozíció viszont – a *Syrena*-kötet – a maga epikát és lírát keverő eljárásával, világirodalmi rangú, eredeti alkotás.

Zrínyi Miklós, saját topikus állításával szemben („az én professioim avagy mesterségem nem az poézis”), a magyar irodalom legirodalmibb írói közé tartozott: a régiek közül csak Rimay János, s az újabb korokból is kevesen, Arany János, Babits Mihály hasonlíthatók hozzá. A poétikai tudatosság, a rejtett források sokasága csak fokozatosan, kutatónemzedékek egymásra rétegződő munkája során tárult fel az utókor számára. Másfelől viszont mindig nagyon erőteljesen hatott a személyiség, a tollat kardra váltó, a dicsőséget vérrel író heroikus egyéniség modellje. Kazinczy Ferenc volt talán az egyetlen (övé az első modern kori Zrínyi-kiadás, 1817-ből), aki a *Syrena* stílusában a saját nyelvújítói programjának támaszát és előképét találta meg. A romantika korának igazán nagy hatású költői és értekezői, Kölcseytől kezdve, inkább az egyéniséget értékelték. Nem minden alap nélkül. A *Syrena* nagyszerű zárata, a *Peroratio* („vigan burittatom hazám hamujával”) ugyanabba az irányba mutatott, mint az *Olvasóhoz* forduló előhang. A *Syrena*, a régi magyar irodalom egyik legnagyobb szerű költői alkotása, egyszersmind búcsú is a költészettől.

Bene Sándor